

۱۶ جوزا ۱۳۸۱

کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان

معرفی کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، بخش آمبودزمن و تفاهم نامه

گردآورندگان:

حسین معین* و مختار حیدری**

زمستان ۱۳۹۵

مقدمه

حقوق بشر به‌عنوان یک اندیشه و فکر، حداقل سابقه چند صدساله دارد، اما به‌عنوان یک نظام حقوقی بین‌المللی بعد از جنگ جهانی دوم شکل گرفته و به‌مرور زمان تحول و تکامل یافته است. بعد از تصویب منشور ملل متحد در ۱۹۴۵ و تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸، دوره‌ای از تدوین مقررات بین‌المللی حقوق بشر آغاز شده و تاکنونده‌ها کنوانسیون الزام‌آور، پروتکل الحاقی و اعلامیه در زمینه‌ی حقوق بشر تدوین و تصویب شده است. در کنار تدوین اسناد، برای نظارت بر رعایت مقررات حقوق بشر، برخی نهادهای نظارتی نیز تأسیس شده است. بر اساس ساحه پوشش، این نهادهای نظارتی را می‌توان به نهادهای جهانی، منطقه‌ای و ملی تقسیم کرد. نهادهای جهانی، تمام کشورها را تحت پوشش خود داشته و بر رعایت حقوق بشر در تمام جهان نظارت می‌کند. نهادهای منطقه‌ای، مخصوص نظارت بر حقوق بشر در یک منطقه (مثلاً قاره اروپا) هستند و نهاد ملی، بر وضعیت حقوق بشر در یک کشور نظارت دارد.

کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، یک نهاد ملی است که خود به بخش‌های مختلف کاری تقسیم شده است. از جمله این بخش‌ها، بخش آمبودزمن است که از عملکرد منسوبان نیروهای دفاعی و امنیتی نظار می‌کند. به دلیل اینکه بخش آمبودزمن کمیسیون‌ناظر کاری رابطه نزدیکی با نهادهای امنیتی و قضایی دارد، وظایف و صلاحیت‌های این بخش تشریح می‌شود تا منسوبان نهادهای دفاعی و امنیتی، شناخت مناسب از این اداره داشته و زمینه همکاری آنان با آمبودزمن بیشتر شود.

مطالب این جزوه در پنج بخش و یک جمع‌بندی ارائه خواهد شد. چهار بخش اصلی عبارت است از: ۱- معرفی کمیسیون حقوق بشر، ۲- معنای آمبودزمن، ۳- آمبودزمن در افغانستان، ۴- وظایف و صلاحیت‌های آمبودزمن و بالأخره ۵- معرفی تفاهم‌نامه کمیسیون با سه ارگان امنیتی و دفاعی.

معرفی کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان

کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان یک نهاد ملی حقوق بشر است که در سطح کشور افغانستان در زمینه حمایت و انکشاف حقوق بشر فعالیت می‌کند. این نهاد در سال ۲۰۰۲ براساس توافقات کنفرانس بن و با فرمان رییس جمهور افغانستان تشکیل گردید و سپس با حکم ماده ۵۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی افغانستان به عنوان یک اداره مستقل در چارچوب دولت افغانستان به منظور نظارت بر رعایت حقوق بشر در افغانستان و بهبود و حمایت از آن، در قانون اساسی کشور تسجیل شد. بر مبنای حکم قانون اساسی افغانستان، «هر شخص می‌تواند در صورت نقض حقوق بشری خود، به این کمیسیون شکایت نماید. کمیسیون می‌تواند موارد نقض حقوق بشری افراد را به مراجع قانونی راجع سازد و در دفاع از حقوق آن‌ها مساعدت نماید.»^۱

۱. قانون اساسی افغانستان (۱۳۸۲). ماده ۵۸.

تشکیلات، وظایف و صلاحیت‌های کمیسیون نیز در قانون تعریف گردیده است. کمیسیون مرکب از ۹ عضو می‌باشد که هر کدام به نام کمیشنر یاد می‌گردند و برای پنج سال از سوی رئیس جمهور تعیین می‌شود. رئیس کمیسیون یکی از اعضای کمیسیون است که توسط رئیس جمهور تعیین می‌شود. معاون کمیسیون نیز از میان اعضای کمیسیون انتخاب می‌شود.

در رأس بخش‌های اجرایی کمیسیون ریاست اجراییه (دارالانشاء) قرار دارد که توسط رئیس اجراییه رهبری می‌شود و تمام امور اداری و فعالیت‌های اجرایی کمیسیون را تنظیم می‌کند. بخش‌های کاری متعددی در ساختار کمیسیون وجود دارند که فعالیت‌های کمیسیون را انجام می‌دهند. این بخش‌ها عبارتند از:

اهداف، فعالیت‌ها و برنامه‌های کاری کمیسیون:

براساس تصریح قانون تشکیل، وظایف و صلاحیت‌های کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، این کمیسیون به منظور تحقق اهداف پنجگانه ذیل فعالیت می‌کند:

- نظارت بر رعایت حقوق بشر؛
- تعمیم و حمایت از حقوق بشر؛
- نظارت بر وضعیت و چگونگی دسترسی افراد به حقوق و آزادی‌های بشری؛
- بررسی و تحقیق از تخلفات و موارد نقض حقوق بشر و؛
- اتخاذ تدابیر به منظور بهبود و انکشاف وضعیت حقوق بشر در کشور.^۲

عمده‌ترین وظایف و صلاحیت‌های کمیسیون:

براساس ماده ۵۸ قانون اساسی کشور و ماده‌های ۲۱، ۲۳ و ۲۴ قانون تشکیل، وظایف و صلاحیت‌های کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، کمیسیون دارای وظایف و صلاحیت‌های ذیل می‌باشد که عمده‌ترین آنها را یادآوری می‌کنیم:

- نظارت بر وضعیت حقوق بشر
- نظارت بر تطبیق احکام قانون اساسی، سایر قوانین، مقررات، لوایح و تعهدات در رابطه به حقوق بشر
- نظارت بر وضعیت و چگونگی دسترسی افراد به حقوق و آزادی‌های بشری
- بازدید از محلات سلب آزادی و نظارت از تطبیق قوانین مربوط به رفتار با محبوسین، محجوزین مطابق احکام قانون
- بررسی تخلفات و موارد نقض حقوق بشری
- جمع‌آوری اسناد، مدارک، شواهد و معلومات در موارد نقض حقوق بشر
- ارجاع نتایج بررسی برای حل و جلوگیری از تخلفات و نقض حقوق بشر به مراجع مربوط و تعقیب اجراءات در زمینه^۳
- کمیسیون شکایات واصله از نقض حقوق را بررسی می‌نماید^۴
- کمیسیون می‌تواند در جریان بررسی شکایات، اسناد و شواهد را از اشخاص و مراجع مربوط مطالبه

۲. قانون تشکیل، وظایف و صلاحیت‌های کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان (۱۳۸۴). ماده ۵.

۳. قانون تشکیل، وظایف و صلاحیت‌های کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، ماده ۲۱

۴. همان، ماده ۲۳

می‌نماید^۵

مصونیت از تعقیب عدلی:

اعضاء و سایر مأمورین کمیسیون در اجرای وظایف قانونی خویش مورد تعقیب عدلی قرار نمی‌گیرند.^۶ فعالیت‌ها و برنامه‌های کاری کمیسیون در ضمن برنامه‌های استراتژیک و برنامه‌های عمل ترتیب می‌شود. برنامه استراتژیک و برنامه عمل فعلی کمیسیون سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۸ را تحت پوشش دارد. برنامه استراتژیک جدید کمیسیون طی یک پروسه طولانی که بیش از ۷۶۱ تن از مردم، نهادهای حکومتی، جامعه مدنی، رسانه‌ها، قضات و سارنوالان، پولیس، مدافعان حقوق بشر و زنان، نمایندگان نهادهای حمایت‌کننده شامل آن بودند، تهیه و تدوین گردیده است. فعالیت‌ها و برنامه‌های کمیسیون معطوف به چهار هدف استراتژیک زیر می‌باشند:

- رهبری
- توسعه حقوق بشر
- توانمندسازی
- حمایت از حقوق بشر و نظارت بر آن

د: مبنای فعالیت: فعالیت‌های این نهاد ملی، مستقل بوده و توسط قانون، برنامه استراتژیک و برنامه عمل آن تنظیم می‌شود. بر اساس ماده ۲ قانون تشکیل، وظایف و صلاحیت‌های کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، این کمیسیون در چوکات دولت جمهوری اسلامی افغانستان تأسیس شده و به‌طور مستقل فعالیت می‌نماید و در انجام فعالیت‌های خویش، احکام قانون اساسی، قانون مذکور و سایر قوانین نافذ کشور را ملاک عمل قرار می‌دهد. کمیسیون تقریباً از آغاز تأسیس تا کنون، برنامه استراتژیک داشته است. برنامه استراتژیک فعلی، سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۹۷ را تحت پوشش قرار می‌دهد. برنامه عمل کمیسیون نیز سالانه بر اساس برنامه استراتژیک تهیه و مشارکت کارمندان کمیسیون تصویب می‌گردد.

ه: بخش‌ها و دفاتر: علاوه بر بخش‌های حمایتی، کمیسیون در بخش‌های برنامه‌ای ذیل فعالیت دارد: ۱- بخش آموزش حقوق بشر، ۲- بخش نظارت و بررسی از تخطی‌های حقوق بشر، ۳- بخش حمایت و انکشاف حقوق زنان، ۴- بخش حمایت و انکشاف حقوق اطفال، ۵- بخش حمایت و انکشاف حقوق اشخاص دارای معلولیت، ۶- بخش تحقیق و مطالعات حقوق بشر، ۷- بخش آمبودزمن، ۸- تیم بررسی ویژه (نظارت از رعایت حقوق بشر دوستانه) و ۹- بخش نظارت، ارزیابی و گزارش دهی. این برنامه‌ها و فعالیت‌ها توسط دفتر مرکزی در کابل، هشت دفتر ساحوی و شش دفتر ولایتی در سطح کشور اجرا می‌شود.

معنای آمبودزمن

احتمالاً اکثر مردم کشور ما اولین بار است که واژه "آمبودزمن" را می‌شنوند و شاید قبلاً در این مورد چیزی نمی‌دانستند. از همان رو تا حال در افغانستان کلمه "آمبودزمن" یک واژه جدید است و برای بسیاری‌ها ناآشنا می‌باشد. "آمبودزمن" مانند بسیاری از واژه‌های دیگر مانند واژه‌های "پولیس"، "آمبولانس"، "ترافیک" و غیره وارد سایر زبان‌ها شده و مردم دنیا با آنها آشنا نیستند. ممکن است که این واژه‌ها اصالت لاتینی و یا انگلیسی داشته باشند؛ اما استفاده از آنها اکنون جهانی شده است. واژه آمبودزمن نیز مثل واژه پولیس وارد زبان‌های دیگر شده و مردم مفهوم آن را می‌دانند. برای اولین بار، در کشور سویدن، آمبودزمن در سال ۱۸۰۹ تأسیس گردید که سپس سایر کشورها نیز دست به تأسیس چنین نهاد زدند و آن‌ها نیز از کلمه آمبودزمن استفاده کردند.^۷

۵. همان، ماده ۲۴

۶. همان، ماده ۱۶

آلودزمن برگرفته از کلمه Ombudsman، ریشه اسکاندیناوی دارد و معنای اصلی لغوی آن، "نماینده" بوده، اما به‌مرورزمان، معنای متفاوت پیدا کرده است. معنای اصطلاحی کنونی این واژه، نهادهایی است که به شکایات مردم از دستگاه‌های حکومتی به‌صورت غیر قضایی رسیدگی می‌کنند. آلودزمن در فرهنگ (Black's Law Dictionary) چنین تعریف شده است: «آلودزمن، یک مقام رسمی گماشته شده است که برای دریافت، بررسی و گزارش شکایات خصوصی شهروندان در مورد دولت موظف شده است.» در تعریف آلودزمن در فرهنگ لغت آکسفورد نیز آمده است: "آلودزمن، مرجع رسمی است که شکایات شهروندان در مورد سازمان‌ها و افراد به‌ویژه مقامات عالی‌رتبه را دریافت و بررسی می‌کند."

بنابراین، اکنون آلودزمن به فرد یا دفتری غیرجانبدار و بی‌طرف گفته می‌شود که وظیفه دارد به‌عنوان نماینده عموم مردم، موارد نقض حقوق افراد توسط دولت یا نهادهای دیگر را بررسی و بازرسی کند. این وظیفه معمولاً توسط دولت یا پارلمان به آلودزمن محول می‌شود اما در عمل به او، استقلال عمل زیادی نیز داده می‌شود. هدف از تشکیل آلودزمن، حمایت از حقوق افراد در مقابل جریان‌های نادرست اداری و حکومتی است. به‌عبارت‌دیگر، آلودزمن، یک نوع ضمانت اجرایی غیرقضایی برای نظارت بر حاکمیت قانون در کشور و حمایت از حقوق و آزادی‌های مردم است. این نهاد شکایات را دریافت نموده و مورد بررسی قرار می‌دهد و سپس براساس مقررات، رهنمودهای لازم را به مقامات مسئول ارائه می‌کند. ویژگی این نوع رسیدگی غیرقضایی، نبود تشریفات و افزایش سرعت عمل در نتیجه بخش بودن شکایات است. به همین خاطر، آلودزمن مورد استقبال کشورهای مختلف قرار گرفته است.

نحوه فعالیت و چگونگی تشکیل دفاتر آلودزمن در کشورهای مختلف، متنوع است. در بعضی از کشورها به جای نهاد ملی حقوق بشر، آلودزمن دارند و در بعضی از کشورها، برای هر موضوع مشخص یک نهاد جداگانه به نام آلودزمن تشکیل یافته است. یعنی می‌توان گفت که آلودزمن یک نوعی از نهاد ملی حقوق بشر است. به‌طور مثال، در کشور شاهی انگلستان و ایرلند بیش از ۲۰ نوع آلودزمن در عرصه‌های مختلف وجود دارد.^۱ در کشور دانمارک در کنار انستیتوت ملی حقوق بشر دانمارک، آلودزمن با صلاحیت‌های قانونی تشکیل یافته و مسوولیت دریافت و بررسی شکایات به دوش این سازمان است. در کشور همسایه ما، تاجکستان به جای کمیسیون ملی حقوق بشر، آلودزمن تشکیل یافته که وظیفه نظارت و حمایت از حقوق بشر را به عهده دارد. این نوع آلودزمن که به عوض نهاد ملی حقوق بشر تاسیس می‌شوند، طبیعی است که بر مبنای اصولنامه پاریس و قوانین داخلی کشورها ایجاد شده و از صلاحیت‌های که نهادهای ملی حقوق بشر دارند، برخوردار اند. اما در بعضی از کشورها، در کنار نهادهای ملی حقوق بشر، نهاد آلودزمن نیز در یک عرصه مشخص و یا چند آلودزمن در عرصه‌های مختلف تاسیس می‌شود.

آلودزمن در افغانستان

موضوع تشکیل آلودزمن در افغانستان، در ماه اگست ۲۰۱۰ میلادی مطرح شد. کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان با مأموریت پولیس اتحادیه اروپا در افغانستان (EUPOL) روی تاسیس ساختار آلودزمن، گفتگوهای مفصل داشتند. در مورد ساختار آلودزمن، اختلاف نظر وجود داشت، اما پس از مشورت‌های زیاد با ارگان‌های مختلف بالأخره تصمیم گرفته شد که دفتر آلودزمن به‌عنوان یک بخش کاری در ساختار کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان تاسیس شود.

الف: انتخاب نام

یکی از اولین موضوعات قابل بحث، انتخاب نام این نهاد در افغانستان بود. در ابتدا تلاش شد که بدیل این واژه به زبان‌های دری یا پشتو پیدا شود. کلمات «دادرس»، «دادآور» و «دفتر رسیدگی به شکایات»، به‌عنوان گزینه‌های بدیل مطرح بودند، اما هیچ‌کدام مورد قبول قرار نگرفت. در نهایت به دلیل اینکه هر واژه، بار معنایی خاص خود را دارد و ترجمه برخی از واژه‌ها به زبان دیگر، دشوار است، موافقت شد که از خود کلمه آلودزمن استفاده شود.

در اوایل قرار بود که آمبودزمن از طریق ثبت و رسیدگی به شکایات مردم، صرفاً بر عملکرد پولیس نظارت کند و لذا نام رسمی این نهاد، «دفتر آمبودزمن پولیس» بود. اما در سال ۲۰۱۶ بعد از امضای تفاهم‌نامه همکاری و هماهنگی کمیسیون مستقل حقوق بشر با وزارت دفاع ملی، وزارت امور داخله، ریاست عمومی امنیت ملی، مأموریت آمبودزمن به نظارت بر ادارات دیگر نیز گسترش یافت و لذا این بخش، به «آمبودزمن» تغییر نام داد. اکنون آمبودزمن، بر عملکرد تمامی نیروهای دفاعی و امنیتی کشور نظارت کرده و قضایای نقض حقوق بشر مربوط به آن‌ها را مورد رسیدگی قرار می‌دهد.

ب: ضرورت تأسیس آمبودزمن

برای اثبات ضرورت تأسیس آمبودزمن در افغانستان می‌توان گفت: هر سازمان به‌خصوص سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی، برای این که عملکرد شفاف داشته باشد، پاسخگو باشد و خدمات خوب ارائه کند، باید بر عملکردشان نظارت شود. نظارت بر عملکرد یک ارگان نیز می‌تواند بر دو نوع باشد: نظارت داخلی و نظارت بیرونی.

تقریباً تمامی ارگان‌ها، مکانیزم نظارتی داخلی دارند و از طریق این مکانیزم، بر عملکرد افراد و به‌طور کل از فعالیت‌های یک ارگان نظارت می‌شود. این نوع نظارت اهمیت خود را داشته و در برخی از سازمان‌ها نیز تأثیرگذار بوده است. اما مکانیزم‌های نظارتی داخلی همیشه و در همه جا موفق نیست. تجربه نشان داده است که مکانیزم‌های نظارتی داخلی به دلیل مصلحت‌هایی که در داخل یک ارگان وجود دارد، نمی‌تواند زیاد مؤثر باشد. ناظران داخلی در برخی موارد، دچار مصلحت‌اندیشی‌ها شده و قاطعیت لازم را برای نظارت ندارند و به همین دلیلحتی بعد از کشف تخلفات و کاستی‌ها، ممکن است به خاطر مصلحت کل ارگان، از آن‌ها چشم‌پوشی کنند. برای نظارت بر ارگان‌های دفاعی و امنیتی کشور نیز مکانیزم‌های نظارتی داخلی متعددی وجود دارد. مثلاً در وزارت دفاع، وزارت امور داخله و ریاست امنیت ملی، ریاست کنترل و تفتیش، ریاست حقوق، پولیس ۱۱۹، ریاست جنر و حقوق بشر، وجود داشته و از صلاحیت‌های قانونی، تشکیلات و تأسیسات کافی برخوردار است. اما در عمل دیده می‌شود این مکانیزم‌های نظارتی داخلی برای پاسخگو ساختن ارگان‌های دفاعی و امنیتی کشور کافی نیست.

برای تکمیل مکانیزم‌های نظارتی داخلی، ایجاد مکانیزم‌های نظارتی بیرونی لازم و ضروری است. مکانیزم‌های نظارتی بیرونی می‌تواند بدون مصلحت‌اندیشی‌ها، با قاطعیت و مستقل عمل کند و تمامی کاستی‌ها و تخلفات را آشکار ساخته و موارد نقض حقوق بشر را با جدیت مورد پیگیری و رسیدگی قرار دهد. مکانیزم نظارتی بیرونی نیز می‌تواند در قالب نهاد قضایی و غیر قضایی باشد. برای نظارت قضائی بر عملکرد نهادهای دفاعی و امنیتی، برخی نهادها از جمله سارنوالی پولیس، سارنوالی وزارت دفاع و سارنوالی امنیت ملی وجود دارد. البته نظارت قضایی، تشریفات خاص و طولانی دارد و به همین دلیل تأسیس آمبودزمن به‌عنوان یک مکانیزم نظارتی بیرونی اما غیرقضایی، ضروری و لازم تشخیص داده شده و عملی شد. اکنون آمبودزمن با دریافت و بررسی شکایات مردم، بر روش اجرای قوانین توسط نیروهای امنیتی و چگونگی رفتار با مردم نظارت می‌کند. فعالیت‌های زمان جنگ نهادهای امنیتی در مورد رفتار با مردم و نگهداری مظنونین در نظارت خانه‌ها و رعایت قوانین مربوط به مخاصمات مسلحانه (قوانین حقوق بشر دوستانه بین‌المللی)، از جمله حوزه‌های کاری آمبودزمن است. این نظارت مستمر بر عملکرد نیروهای امنیتی باعث خواهد شد تا آن‌ها بیشتر از قبل، قوانین نافذ کشور، قوانین بین‌المللی در مورد مخاصمان مسلحانه و مقررات حقوق بشری را رعایت نموده و از طریق تحقق حاکمیت قانون، به حقوق و آزادی‌های مردم احترام بگذارند.

ج: اهداف آمبودزمن

آمبودزمن به‌منظور رسیدن به اهداف زیر تأسیس شده و فعالیت می‌کند:

- ۱) افزایش پاسخگویی نیروهای امنیتی نسبت به مردم از طریق نظارت بر عملکرد آن‌ها و رسیدگی مؤثر به شکایات،
- ۲) بهبود دسترسی برابر و عادلانه تمامی شهروندان به خدمات ارگان‌های دفاعی و امنیتی،
- ۳) جلب اعتماد و حمایت مردم نسبت به ارگان‌های دفاعی و امنیتی،

۴) اصلاح سیاست‌ها، برنامه‌ها و رفتار منسوبین ارگان‌های دفاعی و امنیتی از طریق تحقیق، ارزیابی‌ها و ارائه پیشنهادها،

۵) ارتقای ظرفیت و افزایش آگاهی منسوبین ارگان‌های دفاعی و امنیتی از طریق راه‌اندازی برنامه‌های آموزشی.

وظایف و صلاحیت‌های آمبودزمن

بخش آمبودزمن به‌عنوان یک واحد کاری در کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، در انجام وظیفه خود از تمامی اختیاراتِ برگرفته از صلاحیت‌ها و اختیارات کمیسیون بر اساس قانون اساسی و قانون تشکیل، صلاحیت‌ها و وظایف کمیسیون برخوردار است. به‌صورت مشخص، صلاحیت‌ها و وظایف آمبودزمن را می‌توان در سه ساحه‌دهسته‌بندی کرد:

الف: نظارت و بررسی

در حوزه نظارت و بررسی، وظایف و صلاحیت‌های آمبودزمن قرار ذیل است:

- ۱) نظارت مؤثر بر رفتار ارگان‌های دفاعی و امنیتی به‌منظور جلوگیری از نقض مقررات حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه بین‌المللی،
- ۲) نظارت بر چگونگی ارائه خدمات ارگان‌های دفاعی و امنیتی به مردم تا بتوان از طریق این نوع نظارت از دسترسی برابر و عادلانه شهروندان به خدمات آن‌ها بتوان اطمینان پیدا کرد،
- ۳) نظارت بر تمام محلات سلب آزادی به شمول توقیف خانه‌ها، محابس و نظارت‌خانه‌های پولیس و امنیت ملی،
- ۴) مطالبه معلومات، اسناد و توضیحات از اشخاص و مراجع مربوطه در مورد شکایات و قضایای نقض حقوق بشری،
- ۵) ارائه مشورت‌ها، پیشنهادها و سفارش‌های لازم به‌منظور بهبود رفتار منسوبین ارگان‌های دفاعی و امنیتی تا ارزش‌های جهانی بیشتر عملی شده و حاکمیت قانون تطبیق شود.

ب: رسیدگی و پیگیری شکایات

در حوزه رسیدگی و پیگیری شکایات، وظایف و صلاحیت‌های آمبودزمن قرار ذیل است:

- دریافت، ثبت، مستندسازی و ارزیابی شکایات افراد واصله نسبت به رفتار منسوبین ارگان‌های دفاعی و امنیتی،
- حصول اطمینان از رسیدگی به شکایت ارجاع شده به نهادهای مربوطه و در صورت لزوم ارسال نتایج آن به مقامات وزارت‌های دفاع ملی، امور داخله و ریاست عمومی امنیت ملی برای اقدامات بیشتر،
- همکاری با مراجع مربوط در حل و فصل قضایا، دادخواهی برای تطبیق پیشنهادهای صورت گرفته و جستجوی راه‌حل‌ها به‌منظور جبران خسارات برای قربانیان یا شکایت‌کنندگان به‌صورت عادلانه،
- انجام رسیدگی‌های لازم و حمایت از قربانیان در صورت لزوم و ارائه نتیجه دوباره به خود ارگان‌ها.

ج: آگاهی‌دهی و گزارش

۱) راه‌اندازی برنامه‌های آموزشی ارتقای ظرفیت در مورد مقررات حقوق بشر، حقوق بشر دوستانه، حاکمیت قانون، اصول محاکمه عادلانه و حقوق محکومان و متهمان از طریق برگزاری کارگاه‌ها، سمینارها برای نیروهای امنیتی،

۲) تهیه گزارش‌های تحقیقی و ارائه سفارش‌ها و پیشنهادها مبتنی بر یافته‌های نظارتی به مقامات

وزارت‌های دفاع ملی، امور داخله و ریاست عمومی امنیت ملی کشور.
 (۳) پخش و نشر گزارش‌های موضوعی، تحقیقی و صدور اعلامیه‌ها و رهنمایی‌ها برای ارزیابی و بهبود عملکرد منسوبین ارگان‌های دفاعی و امنیتی.

معرفی تفاهم‌نامه همکاری و هماهنگی

در این قسمت برخی از نکات مهم تفاهم‌نامه همکاری و هماهنگی میان کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان و سه ارگان دفاعی و امنیتی کشور معرفی می‌شود.

مقدمه

این تفاهم‌نامه‌به‌منظور افزایش رضایت شهروندان و اعتماد آن‌ها نسبت به منسوبین دفاعی و امنیتی و تقویت همکاری‌های متقابل میان مردم و نیروهای دفاعی و امنیتی جهت نظارت بر عملکرد آن‌ها، تقویت و نهادینه‌سازی همکاری و هماهنگی میان کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان و وزارت‌های دفاع ملی، امور داخله و ریاست عمومی امنیت ملی به امضاء می‌رسد.

کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، بر اساس ماده ۵۸ قانون اساسی و قانون تشکیل، وظایف و صلاحیت‌های کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، وضعیت حقوق بشر در کشور را نظارت می‌کند و به این منظور شکایات واصله را دریافت، بررسی و ارزیابی نموده و اسناد، معلومات، شواهد و مدارک مربوط را به‌منظور رسیدگی به شکایات جمع‌آوری کرده و مورد بررسی قرار می‌دهد. همچنین کمیسیون جهت رسیدگی مؤثر و جلوگیری از تخلف و نقض حقوق بشر اسناد و مدارک لازم را به مراجع ذی‌ربط ارجاع نموده و نتایج و اقدامات اتخاذشده را در این رابطه تعقیب می‌کند.

وزارت دفاع ملی، وزارت امور داخله و ریاست عمومی امنیت ملی از جمله ارگان‌های مهم و اساسی دولت جمهوری اسلامی افغانستان که بر اساس قانون اساسی، قانون پولیس و سایر قوانین نافذ کشور وظیفه تأمین امنیت افراد و اجتماع، حفظ نظم و امنیت عمومی، کشف و مبارزه با جرایم را به عهده دارند. همه منسوبین در این وزارتخانه‌ها و ریاست عمومی امنیت ملی مکلف‌اند وظایف خود را بر اساس حاکمیت قانون، مطابق به لوایح وظایف و تشکیلات که توسط رئیس جمهوری اسلامی افغانستان منظور گردیده، با در نظر داشت اولویت‌های تعیین‌شده برای ارگان‌های دفاعی و امنیتی ایفا نمایند. تمامی منسوبین استخدام‌شده توسط این وزارتخانه‌ها و ریاست عمومی امنیت ملی موظف به حفاظت از ارزش‌های حقوق بشر در مطابقت با مفاد قانون اساسی‌اند.

وزارت‌های دفاع ملی، امور داخله، ریاست عمومی امنیت ملی و کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان این تفاهم‌نامه را به‌منظور بلند بردن سطح آگاهی، ظرفیت و بهبود عملکرد تمامی بخش‌ها و واحدهای تحت امر این نهادها در مرکز و ولایات در زمینه حفظ و رعایت حقوق بشر در کشور طی مواد زیر امضاء می‌کنند.

تعهدات و مسئولیت‌های جوانب این تفاهم‌نامه

ماده اول:

- (۱). همه جوانب این تفاهم‌نامه به ارزش‌های حقوق بشری و شهروندی باور کامل داشته و بر لزوم پایبندی و رعایت اصول و ارزش‌های حقوق بشری در تمامی سطوح تأکیدی‌ورزند.
- (۲). همه جوانب عمیقاً باورمندند که رعایت حقوق بشری افراد و اجرای درست عدالت، عامل مهم و مؤثر در تأمین نظم، امنیت و آرامش پایدار و تحکیم حاکمیت قانون است.
- (۳). همه جوانب، نقش همکاری و تفاهم‌چندجانبه را در پیشبرد امور وظیفوی و حمایت از حقوق شهروندی

و بهبود وضعیت حقوق بشر در افغانستان مؤثر می‌دانند.

- (۴). همه جوانب روی درک و ضرورت تحکیم، استمرار و گسترش همکاری‌های متقابل تأکید می‌ورزند.
- (۵). همه جوانب متعهد می‌گردند تا با کمال صداقت، تعهدات مندرج این تفاهم‌نامه را اجرا و عملی نموده و از اجرائات مؤثر و به‌موقع آن‌ها در چارچوب قوانین نافذ، اصول و طرز‌العامل‌های مربوطه اطمینان می‌دهند.
- (۶). همه جوانب بر اصل برابری و عدم تبعیض باور داشته و مفاد این تفاهم‌نامه را بدون هیچ نوع تبعیض بر مبنای نژاد، قومیت، لسان، مذهب، جنسیت و سایر تعلقات، اجرا و تطبیق می‌کنند.
- (۷). همه جوانب متعهد می‌گردند تا در اسرع وقت نسبت به شکایات واصله در زمینه نقض حقوق بشر رسیدگی و اجرائات لازم را به عمل آورند.

تعهدات وزارت‌های دفاع ملی، امور داخله و ریاست عمومی امنیت ملی

ماده دوم:

- (۱). فراهم‌سازی زمینه‌ها و تسهیلات لازم برای نظارت متداوم و مؤثر از وضعیت حقوق بشر.
- (۲). همکاری و هماهنگی با ناظرین کمیسیون در بررسی همه‌جانبه شکایات قضایای نقض حقوق بشر و قوانین نافذ توسط منسوبین ارگان‌های دفاعی و امنیتی کشور.
- (۳). رعایت و اجرای سفارش‌ها و پیشنهادهای کمیسیون که از طریق مکتوب‌ها، گزارش‌ها و بازدیدهای حضوری کارمندان کمیسیون که جهت بهبود وضعیت حقوق بشر ارائه می‌شوند.
- (۴). ارائه معلومات و مدارک لازم در رابطه به قضایای نقض حقوق بشر که توسط کمیسیون مطالبه می‌گردد.
- (۵). پیگیری و رسیدگی به شکایات و قضایای نقض حقوق بشر که توسط کمیسیون به وزارت‌های دفاع ملی، امور داخله و ریاست عمومی امنیت ملی ارجاع می‌گردد و ارائه اطمینان از اجرائات لازم و مؤثر در زمینه مربوطه.
- (۶). حصول اطمینان از رعایت کامل موازین حقوق بشر و قوانین نافذ توسط تمام قطعات، جزواتام‌ها و قدمه‌های تحت اثر وزارت‌های دفاع ملی، امور داخله و ریاست عمومی امنیت ملی.
- (۷). طرح و توسعه برنامه‌های آموزشی برای تمامی منسوبین ملکی و نظامی وزارت‌های دفاع ملی، امور داخله و ریاست عمومی امنیت ملی که فعالیت‌ها و عملکرد آن‌ها بر وضعیت حقوق بشر تأثیرگذار است.
- (۸). ایجاد تسهیلات لازم برای تدویر برنامه‌های آموزشی ارتقای ظرفیت منسوبین ارگان‌های دفاعی و امنیتی در مورد رعایت حقوق بین‌المللی بشردوستانه از جمله احترام به کرامت انسانی اسیران جنگ و احترام به حاکمیت قانون.

تعهدات و مسئولیت‌های کمیسیون

ماده سوم:

- (۱). انجام فعالیت‌های لازم با وزارت‌های دفاع ملی، امور داخله، ریاست عمومی امنیت ملی، سازمان‌های غیردولتی و جامعه بین‌المللی برای تأمین همکاری به‌منظور حمایت و رعایت حقوق بشر.
- (۲). نظارت مؤثر از ارگان‌های دفاعی و امنیتی به‌منظور جلوگیری از نقض حقوق بشر و حقوق بشردوستانه.
- (۳). دریافت، استماع، ثبت، بررسی، مستندسازی و ارزیابی شکایات افراد واصله نسبت به رفتار سوء و

عملکرد منسوبین ارگان‌های دفاعی و امنیتی کشور.

(۴). حصول اطمینان از رسیدگی به شکایات ارجاع شده به نهادهای مربوطه و در صورت لزوم ارسال نتایج آن به مقامات وزارت‌های دفاع ملی، امور داخله و ریاست عمومی امنیت ملی برای اقدامات بیشتر.

(۵). مطالبه معلومات، اسناد، مدارک و توضیحات از اشخاص و مراجع مربوطه در مورد قضایای نقض حقوق بشری.

(۶). پیگیری شکایات مربوط به رفتار سوء منسوبین ارگان‌های دفاعی و امنیتی کشور و حصول اطمینان از ارجاع این موارد به مراجع مربوطه.

(۷). انجام رسیدگی‌های لازم و حمایت از قربانیان در صورت لزوم و ارائه نتیجه دوباره به خود نهادها.

(۸). تهیه گزارش‌های تحقیقی و ارائه سفارش‌ها و پیشنهادهای مبتنی بر یافته‌های نظارتی به مقامات وزارت‌های دفاع ملی، امور داخله و ریاست عمومی امنیت ملی کشور.

(۹). ارائه مشوره‌ها، پیشنهادهای و سفارش‌های لازم به منظور بهبود بیشتر رفتار منسوبین ارگان‌های دفاعی و امنیتی کشور نسبت به رعایت ارزش‌های حقوق بین‌المللی بشر دوستانه و حاکمیت قانون.

(۱۰). رعایت اصل محرمانگی و عدم افشای اسرار که به فعالیت‌های کشفی، استخباراتی و امنیتی ملی کشور صدمه وارد می‌کند حین نظارت و مستندسازی شکایات و قضایای نقض حقوق بشر، توسط کمیسیون.

(۱۱). راه‌اندازی برنامه‌های آموزشی ارتقای ظرفیت در مورد حقوق بشر و تحکیم حاکمیت قانون از طریق تدویر ورکشاپ‌ها، سمینارها و جلسه آگاهی‌دهی برای منسوبین ارگان‌های دفاعی و امنیتی کشور.

سایر موضوعات

ماده چهارم:

(۱). درحالی‌که قانون بر همه شهروندان به‌طور یکسان تطبیق می‌شود، حقوق بشری افراد آسیب‌پذیر جامعه، زنان و کودکان، اشخاص دارای معلولیت و سایر اقلیت‌ها باید مورد توجه خاص قرار گرفته و رعایت گردد.

(۲). جوانب تفاهم‌نامه به‌منظور اجرایی‌سازی تعهدات مندرج این تفاهم‌نامه، مکانیزم‌های مشخصی را برای به‌سازی فعالیت‌های نظارتی کمیسیون مستقل حقوق بشر در ادارات مربوطه پیش‌بینی و به‌طرف مقابل اعلام می‌دارند.

(۳). جوانب تفاهم‌نامه در صورت لزوم می‌توانند به‌منظور بهبود و تطبیق بهتر این تفاهم‌نامه با توافق همدیگر تعدیلات را در آن ایجاد و تصویب نمایند.

(۴). این تفاهم‌نامه طی چهار ماده و در چهار نسخه اصلی با اعتبار یکسان ترتیب و امضاء گردیده و نسخه‌های آن نزد جوانب تفاهم‌نامه نگهداری می‌گردد.

(۵). این تفاهم‌نامه پس از امضاء توسط وزیر دفاع ملی، وزیر امور داخله، رئیس عمومی امنیت ملی و رئیس کمیسیون مستقل حقوق بشر جمهوری اسلامی افغانستان مرعی‌الاجرا است.

جمع‌بندی

به‌عنوان جمع‌بندی چند نکته حائز اهمیت است:

۱. ضرورت نظارت بیرونی بر ادارات و نهادهای قدرتمند دولتی بر کسی پوشیده نیست. از گذشته‌های دور تاکنون، در جوامع مختلف تلاش شده است نهادهای ناظر بر عملکرد ادارات به وجود بیاید.

۲. اداره‌ای به نام آموذمن تقریباً دو قرن قبل ابتدا در سویدن تشکیل شد، اما به دلیل ضرورت وجود چنین نهاد نظارتی، بسیاری از کشورهای جهان به اشکال مختلف این نهاد را تأسیس نموده است.

۳. در افغانستان به دلیل ضعف ادارات، نبود روحیه قانون‌پذیری و فساد گسترده اداری، برای تأسیس نهادهای نظارتی کارآمد ضرورت دوچندان دارد. در این میان، نهادهای امنیتی و دفاعی نیز برای اینکه بتوانند به وظایف قانونی خود عمل کنند، در کنار نظارت داخلی و نظارت قضایی، به مکانیزم نظارتی کارآمد بیرونی نیز نیاز دارد.

۴. زنان، نصف شهروندان کشور را تشکیل می‌دهد و باید در تمام امور جامعه مشارکت داشته باشند. به همین دلیل، حضور زنان در صفوف نیروهای دفاعی و امنیتی کشور، یک امر ضروری و الزامی است. البته ناگفته نماند که حضور زنان در ارگان‌های دفاعی و امنیتی کشور بعضاً با مشکلات متعدد مواجه است؛ بنابراین، بخش آموذمن به‌طور خاص بر وضعیت آن زنان همکار با ارگان‌های دفاعی و امنیتی کشور کار می‌کند، نظارت می‌کند. برای رسیدن به این هدف، تعداد کارمندان زن در آموذمن افزایش خواهد یافت تا آن‌ها بتوانند با سهولت با زنانی که در صفوف نیروهای دفاعی و امنیتی کشور خدمت می‌کنند، در تماس شوند. در صورتی که این زنان شکایت داشته باشند، شکایت آن‌ها ثبت و مستندسازی شده و برای رسیدگی به قضایای آن‌ها به‌طور جدی اقدامات مؤثر صورت خواهد گرفت.

۵. امضای تفاهم‌نامه همکاری و هماهنگی میان کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان و سه ارگان امنیتی و دفاعی کشور، یک گام ارزشمند و قابل توجه برای ایجاد فضای همدلی، هماهنگی و همکاری میان نهادهای مهم و تأثیرگذار افغانستان است. باید تلاش کرد با تطبیق و عملی ساختن مفاد این تفاهم‌نامه، زمینه‌ی رعایت ارزش‌های حقوق بشری در سراسر افغانستان فراهم شود.

منابع:

- قانون اساسی افغانستان (۱۳۸۲)
- قانون تشکیل، وظایف و صلاحیت‌های کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان

منابع انگلیسی:

- Ombudsman Association, All About Ombudsman, For more details click on the link: http://www.ombudsmanassociation.org/young_people/all_about_omb.htm